

Miloslav Kaňák jako církevní historik, husitolog a znalec života i díla anglického reformátora Jana Viklefa

---

Bohdan Kaňák

ThDr. PhDr. Miloslav Kaňák, profesor, církevní historik, teolog a kněz Církve československé husitské,¹ náleží k významným představitelům poválečné generace učitelů Husovy československé bohoslovecké fakulty. V letošním roce uplynulo 30 let od jeho úmrtí.² V díle M. Kaňáka je patrné, že poznání historického kontextu křesťanské spirituality má pro její hlubší pochopení nezastupitelný význam.³ O to, že historické studium na akademické úrovni zaujalo v Církvi československé husitské trvalé místo mezi významnými bohosloveckými disciplínami, se M. Kaňák zasloužil velkou měrou.

1. ŽIVOTNÍ OSUDY A PŘEHLED DÍLA M. KAŇÁKA

Duchovní Církve československé (husitské) studovali nejprve na pražské Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké, spjaté s Českobratrskou církví evangelickou, v níž měli od roku 1935 svoji

---

¹ Od 20. do počátku 70. let minulého století nenese Církev československá ve svém názvu charakteristiku „husitská“. Husitská identita však pro ni znamenala výrazný integrující prvek již od jejího vzniku v roce 1920. Teprve 1. zasedání jejího VI. sněmu v roce 1971 doplnilo touto charakteristikou oficiální název církve. Aby nedocházelo k nedorozumění, vkládáme pro dobu před rokem 1971 do názvu církve charakteristiku „husitská“ v závorce. Závorku tedy nepoužíváme v takových případech, kdy hovoříme o této církvi po roce 1971 či zmiňujeme-li ji v širší souvislosti, procházející napříč její historií; srov. Jaroslav HRDLÍČKA – Jan Blahoslav LÁŠEK (ed.), „Církev československá husitská mezi lety 1948–1989,“ in *90 let Církve československé husitské*, Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010, s. 128–130.

² M. Kaňák zemřel v Praze 24. 1. 1985. Srov. *Československý biografický slovník*, Praha: Academia, 1992, s. 301.

³ Jan Blahoslav LÁŠEK, „Církevní dějiny jako ekumenická teologická disciplína: Úvaha nad perspektivou oboru v našich podmínkách,“ in *IX. Sjezd českých historiků. Pardubice 6. – 8. září 2006*, sv. 2, Brno, 2008, s. 217–225.

sekcí. Od roku 1950 pak mohla Církev československá (husitská) vzdělávat své bohoslovce na nové Husově československé bohoslovecké fakultě v Praze.⁴ Nová Husova fakulta byla od svého počátku koncipována jako vysoká škola, zaměřená v první řadě k výchově duchovních Církve československé (husitské), neuzavírala se však ani bohoslovcům dalších menších nekatolických církví. M. Kaňák patří k pedagogům, kteří přednášeli na obou zmíněných fakultách několika generacím dosud žijících a v řadě případů ještě i aktivně působících duchovních.

Miloslav Kaňák se narodil 17. 2. 1917 v Bakově nad Jizerou⁵ Josefu Kaňákovi a Kristýně Kaňákové, rozené Kobosilové. Jeho rodové kořeny dosahovaly po otcově linii na Klatovsko k chodským předkům a po matčině linii na Jičínsko, k příbuzenství s básníkem Fráňou Šrámkem. Část dětství prožil v Mladé Boleslavi, kde jeho otec pracoval jako konstruktér v automobilce Laurin a Klement a kde též s celou svou rodinou na počátku 20. let vstoupil do Církve československé (husitské). M. Kaňák absolvoval středoškolská studia na gymnáziu v Klatovech poté, co se jeho rodiče přestěhovali do blízké Poleně na zděděný grunt. Maturoval zde v roce 1937. Ve stejném roce zahájil M. Kaňák vysokoškolské studium na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze. Svůj čas rozděloval mezi bohosloveckou kolej, která byla umístěna v ústřední budově Církve československé (husitské) v Praze-Dejvicích, a mezi Husovu evangelickou fakultu, sídlící v té době na Starém Městě v 1. a 2. patře Klementina v traktu do Křižovnické ulice a do prvního klementinského dvora. Po uzavření českých vysokých škol v roce 1939 nacisty působil M. Kaňák zprvu jako katecheta a zároveň dokončoval teologické studium v rámci náhradního církevního bohosloveckého semináře. Po ukončení studia v roce 1941 pak nastoupil do duchovní správy Církve českomoravské, jak se Církev československá husitská za německé okupace nuceně nazývala, na faru v Praze-Vyšochanech.⁶

Zájem M. Kaňáka o církevní historii se v průběhu bohosloveckého studia prohluboval zejména na přednáškách známého evangelického

⁴ Srov. Milan SALAJKA, „Počátky husitského vzdělávání a teologická práce po skončení I. světové války,“ in *Husitské bohosloví: Ročenka 1995*, Praha: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1995, s. 31n.

⁵ Srov. *Československý biografický slovník*, s. 301; *Slovník českých filosofů*, Brno: Masarykova universita, 1998, s. 257.

⁶ Srov. Václav KADEŘÁVEK, „Ad multos annos: K šedesátinám prof. dr. M. Kaňáka,“ in *60 let profesora ThDr. PhDr. Miloslava Kaňáka: Životopisná črta se soupisem jeho prací*, Praha: Církev československá husitská, 1977, s. 6–7.

církevního historika, profesora Františka Michálka Bartoše.⁷ M. Kaňák zůstal s F. M. Bartošem v odborném kontaktu i poté, co studium ukončil, a v těžkých dobách nacistické okupace se přátelství mezi oběma historiky ještě více upevnilo. V říjnu roku 1944 byl profesor Bartoš spolu s profesorem Františkem Kovářem v Praze svědkem sňatku M. Kaňáka s katechetkou Alenou Fišerovou. Rodiče M. Kaňáka též ve stejném roce krátce poskytli útočiště F. M. Bartošovi i jeho manželce ve svém bydlišti v Poleni u Klatov. Bartoš tak mohl načas uniknout z dusivé atmosféry protektorátní Prahy.⁸

Od roku 1945 působil M. Kaňák na Husově evangelické fakultě u profesora Bartoše jako asistent. V roce 1946 pak dosáhl doktorátu teologie. V letech 1947–1949 studoval v USA na metodistické Drew University v Madisonu s podporou stipendia Světové rady církví. Věnoval se zde zejména studiu světového ohlasu modernistického hnutí. Po návratu do Československa v roce 1949 se na Husově evangelické bohoslovecké fakultě habilitoval a roku 1950 byl jmenován profesorem církevních a všeobecných dějin nové Husovy československé bohoslovecké fakulty, samostatně zřízené pro Církev československou (husitskou).⁹

V roce 1952 dosáhl M. Kaňák doktorátu filozofie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Získanou kvalifikaci pak vložil plně do služeb bohosloveckého vzdělávání. Na Husově fakultě tak působil až do roku 1981. V letech 1958–1966 a 1972–1976 zastával i její děkanský úřad. Významnou kapitolou pedagogické práce M. Kaňáka se stalo jeho hostování na zahraničních univerzitách. Při svých zahraničních pobytech vedl též zdařilé semináře, vzbuzující zájem o bohemikální problematiku obecně a o českou reformaci zvláště. Za svou vědeckou činnost obdržel čestné členství od Manchester College v Oxfordu a čestný doktorát teologie od bohoslovecké fakulty Meadville/Lombard Chicagské univerzity, který mu byl udělen roku 1974.¹⁰

M. Kaňák měl zprvu blíže k moderním českým církevním dějinám než ke středověkým tématům. Sledoval zejména příčiny vzniku Církve československé husitské a dospěl přitom až ke kořenům reformního

⁷ Srov. Bohdan KAŇÁK, „František Michálek Bartoš a Miloslav Kaňák – církevní historici, husitologové a vychovatelé mnoha generací duchovních,“ in *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství v úryvku dnešku*, Praha: Církev československá husitská, 2012, s. 148, 153.

⁸ Srov. KADEŘÁVEK, „Ad multos annos: K šedesátinám prof. dr. M. Kaňáka,“ s. 9.

⁹ Srov. KAŇÁK, „František Michálek Bartoš a Miloslav Kaňák,“ s. 149.

¹⁰ Srov. *Slovník českých filosofů*, s. 257; Bohdan KAŇÁK, „Prof. M. Kaňák by se dožil devadesátí let,“ *Český zápas* 87, č. 8 (2007).

hnutí českého katolického duchovenstva v českém národním obrození.¹¹ Jeho pohled na národní obrození byl též ovlivněn zájmem o historické osobnosti Klatovska, s nimiž byl vnitřně spjat jako s lidmi působícími v krajině jeho dětství a mládí.¹² Z tohoto zaměření vzešla i jedna z Kaňákových rozsáhlejších monografií věnovaná jazykovědci a obrozeneckému učiteli Josefu Frantovi Šumavskému.¹³ Z novodobé látky vycházelo i téma jeho habilitační práce na Husově evangelické fakultě, věnované katolickému modernismu. F. M. Bartoš ve svém posudku na toto dílo nešetřil chválou: „Cena knihy záleží nepochybně v tom, že to je první velký pokus naší literatury o obraz jednoho z nejvýznamnějších zjevů církevních dějin nové doby.“¹⁴

ThDr. PhDr. František Kovář, profesor novozákonní biblistiky a posléze i třetí patriarcha Církve československé (husitské), si ovšem do svého deníku zapsal v roce 1950 poznámku,¹⁵ že M. Kaňák marně doufá v knižní vydání své habilitační práce, které si velmi cení. Pracovníci Státního úřadu pro věci církevní, tehdejšího klíčového státního orgánu pro dozor nad církvemi, totiž s nevolí sledovali Kaňákův výzkum předpokladů vzniku Církve československé (husitské). Zvláště je znepokojovalo Kaňákovu zdůrazňování vlivu katolického modernismu, byť se jednalo o směr, který ve své době polemizoval s tehdejší oficiální linií katolicismu. Vydání práce v knižní podobě bylo proto v 50. letech zmařeno.¹⁶ Není třeba ani zvláště rozvádět, že se jednalo o hrubé nepochopení Kaňákovy práce ze strany nekompetentních pracovníků úřadu, vycházejících z ideologických schémat.

¹¹ Srov. Miloslav KAŇÁK, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha: Blahoslav, 1951; Dr. Karel Farský: *o životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha: Blahoslav, 1951; „Stručný nárys dějin Československé církve vzhledem k jejímu vzniku a půlstoletému vývoji,“ in *Padesát let Československé církve*, Praha: ÚCN, 1970, s. 7–37; „Církev československá husitská,“ in *Český ekumenismus*, Praha: ÚCN, 1976, s. 168–175; „Charles Farský Th. D. and the Formation of the Czechoslovak Hussite Church,“ *The Modern Churchman* 22, č. 4 (1979): 171–179.

¹² Srov. Miloslav KAŇÁK, *Z úsilí o vnitřní svobodu náboženskou a náboženské názory Josefa Dobrovského*, Domažlice, 1940; *Z náboženského odkazu Josefa Dobrovského*, Praha, 1954.

¹³ Srov. Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha: Melantrich, 1975.

¹⁴ Osobní pozůstalost M. Kaňáka, „Katolický modernismus,“ Posudek habilitační práce M. Kaňáka, 1949, ve vlastnictví autora tohoto příspěvku.

¹⁵ Srov. Jaroslav HRDLÍČKA, *Patriarcha Dr. Miroslav Novák: Život mezi svastikou a rudou hvězdou*, Brno: L. Marek, 2010, s. 365.

¹⁶ Části práce byly později na počátku 60. let a posléze po doplnění výsledků dalších výzkumů v 80. letech využity v Kaňákových skriptech: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, 1. a 2. svazek, Praha 1961, 1982.

Jedním z důvodů, proč M. Kaňák zaměřil svoji pozornost ke starším českým dějinám s důrazem na husitství, byla tedy skutečnost, že tento směr výzkumu nebyl státními úřady na Husově československé bohoslovecké fakultě v Praze brzděn. Státním úřadem pro věci církevní byla v únoru 1951 při Katedře dějin na této fakultě zřízena Stolice pro studium husitské doby a dějin husitství. Zatímním vedením a organizací práce Stolice byl pověřen M. Kaňák, jako vedoucí Katedry dějin.¹⁷ Po velkorysých začátcích, kdy se na práci Stolice podílela v letech 1951–1953 PhDr. Olga Pešková-Kounovská jako docentka,¹⁸ se činnost Stolice a katedry postupně překrývala, protože většina práce zůstávala na bedrech M. Kaňáka jako hlavního činovníka. Jen díky jeho velkému úsilí se dařilo trvale udržovat katedrovou práci na patřičné úrovni a v plánovaném rozsahu. Pozice katedrového profesora církevních a všeobecných dějin na nové Husově československé bohoslovecké fakultě vedla M. Kaňáka především k přípravě skript určených pro vzdělávání bohoslovců.¹⁹ Uplatnil přitom rozhled získaný zahraničním studiem.

Poté, co se katedra od roku 1951 pod vedením M. Kaňáka zaměřila na studium husitství, stala se načas jedním z významných husitologických badatelských pracovišť v Československu. Spolupráce M. Kaňáka s filology Františkem Šimkem a Rudolfem Schenkem vedla k vydání řady pramenných edic s husitskou i jinou reformační problematikou.²⁰ Tema-

¹⁷ Rozhodnutí Státního úřadu pro věci církevní č. j. 1668/50 – I/1 je citováno ve Zprávě o činnosti zmíněné Stolice od M. Kaňáka, ke dni 30. září 1951. Zpráva je uložena v Osobní pozůstalosti M. Kaňáka, Katedra dějin Husovy fakulty, ve vlastnictví autora tohoto příspěvku.

¹⁸ O. Pešková-Kounovská, narozená roku 1905, pracovala od roku 1950 zprvu na Husově fakultě na Katedře společenských nauk (srov. HRDLIČKA, *Patriarcha Dr. Miroslav Novák*, s. 121). Její dřívější docentské pověření bylo přeneseno na obor studia husitské doby a dějin husitství v roce 1951 (srov. přípis M. Kaňáka Fakultní radě Husovy fakulty ze dne 21. 9. 1951, viz Osobní pozůstalost M. Kaňáka, Katedra dějin Husovy fakulty, ve vlastnictví autora tohoto příspěvku). O. Pešková-Kounovská byla sice první ženou, která 6. 7. 1947 získala v Církvi československé (husitské) kněžské svěcení (srov. HRDLIČKA, *Patriarcha Dr. Miroslav Novák*, s. 97), ale v roce 1953 pro svou radikálně levicovou orientaci církev opustila (srov. Martin JINDRA, *Z milosti trpět pro Krista: Životní příběh faráře Církve československé husitské Václava Mikuleckého*, Praha: Blahoslav ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2011, s. 44).

¹⁹ Srov. Miloslav KAŇÁK, *Přehled dějin mimokřesťanských náboženství*, Praha: ÚCN, 1954; *Křesťanské církve, denominace, sekty*, Praha, 1958; *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, Praha 1961, 1982.

²⁰ Srov. např. M. JAN HUS, *Česká kázání sváteční*, Praha: Blahoslav, 1952; JAN A. KOMENSKÝ, *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, Praha: Blahoslav, 1952; MATĚJ Z JANOVA, *Výbor*

tika husitství a české reformace tak postupně přerostla v další významnou Kaňákovu oblast zájmu. Publikoval o ní nejen skripta určená pro potřeby bohosloveckého studia,²¹ nejen sborníky zaměřené k různým reformačním tématům,²² ale též monografie o Janu Viklefovi a Janu Milíčovi z Kroměříže, které jsou uznávány za Kaňákova stěžejní díla.²³

2. M. KAŇÁK JAKO AUTOR MONOGRAFIE VĚNOVANÉ JANU VIKLEFOVI I JAKO POPULARIZÁTOR STUDIA HUSITSTVÍ

Svoji pozornost nyní budeme věnovat okolnostem vzniku i obsahu jeho monografie o anglickém reformátorovi Janu Viklefovi. Hlubší studium Viklefova života i díla zahájil M. Kaňák již v šedesátých letech 20. století, tedy v době, kdy jisté uvolnění totalitního režimu vytvářelo podmínky pro realizaci daného badatelského záměru. V roce 1964, když se zúčastnil mezinárodního kongresu Světového svazu pro svobodné křesťanství a náboženskou svobodu (International Association for Liberal Christianity and Religious Freedom) v nizozemském Haagu, získal jako úřadující děkan Husovy československé bohoslovecké fakulty pozvání k přednáškám o reformaci na univerzitu v anglickém Oxfordu. Přednáškové turné využil zároveň jako studijní pobyt, v jehož průběhu shro-

---

z *Pravidel Starého a Nového Zákona*, Praha: ÚCN, 1954; TOMÁŠ ZE ŠTÍTŇNÉHO, *Knižky o hře šachové a jiné*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956; *Staré letopisy české z rukopisu Křížovníckého*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. Pozadí vzniku edice „Pravidel“ Matěje z Janova a podíl M. Kaňáka i F. M. Bartoše na její realizaci podrobně líčí Jaroslav HRDLÍČKA, „K českému vydání Regulí Starého a Nového zákona M. Matěje z Janova,“ *Theologická revue – Čtvrtletník Husitské teologické fakulty UK 1* (2003): 53–57.

- 21 Srov. Miloslav KAŇÁK, *Významné postavy staré Jednoty bratrské a jejich dílo*, Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta, 1957; *Významné postavy husitského revolučního hnutí*, Praha: ÚCN, 1959.
- 22 M. Kaňák vystupoval jako spoluautor a editor sborníků: *Výzvy k míru v průběhu československých dějin*, Praha, 1960; *Hus stále živý*, Praha: ÚCN, 1965; *Československá církev a Jednota bratrská*, Praha: ÚCN, 1967.
- 23 Srov. Miloslav KAŇÁK, *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*, Praha: ÚCN, 1973; *Milíč z Kroměříže*, Praha: ÚCN, 1975. Kaňákovy monografie se zároveň dočkaly německého překladu (*Der Ketzer von Oxford*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1977, a *Milíč aus Kremsier, der Vater der böhmischen Reformation*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1981).

máždil těžko dostupnou zahraniční literaturu i prameny k problematice Jana Viklefa a lolardství.²⁴

Výsledky svého bádání M. Kaňák poprvé zúročil v roce 1965, kdy v době 550. výročí upálení M. J. Husa uspořádal sborník *Hus stále živý*.²⁵ Do sborníku zařadil i svoji studii, v níž Husovo učení srovnával s názory Jana Viklefa.²⁶ Dospěl k závěru o jen relativní závislosti Husově na Viklefovou učení. Konstatoval sice, že způsob Husova přejímání Viklefových tezí neodpovídá po formální stránce dnešním kritériím originality myšlení, zdůraznil ale, že:

... to je ovšem dáno jednak společným charakterem středověkého scholastického vyjadřování a asi také onou skutečností, že oba, Hus i Viklef, měli stejné, obecně známé prameny studia a poznání.²⁷

Hlavním plodem Kaňákova studia viklefovské problematiky se stala monografie *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*, která vyšla v Praze v roce 1973 v edici Blahoslav, v Ústředním církevním nakladatelství. Kaňákova kniha je považována za první moderní českou monografii čistě viklefovskou.²⁸ Zájem českých historiků byl do té doby určován především potřebami husitologického bádání, které vycházelo z domácího prostředí a směřovalo od Husa k Viklefovi.²⁹ M. Kaňák se však primárně zaměřil na osobnost anglického reformátora.

Autor rozdělil svou práci na tři části. První díl, nazvaný „Život a dílo Johna Viklefa“, seznamuje čtenáře s Viklefovou biografií tak, že líčí jeho životní dráhu i postupnou radikalizaci jeho učení. Dané problematice je věnováno prvních šest kapitol této části knihy.³⁰ Od Viklefových počát-

²⁴ Srov. KADEŘÁVEK, „Ad multos annos: K šedesátinám prof. dr. M. Kaňáka,“ s. 12.

²⁵ Srov. *Hus stále živý: Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*, ed. Miloslav Kaňák, Praha: ÚCN, 1965.

²⁶ Srov. Miloslav KAŇÁK, „K pramenům názorů Husových,“ in *Hus stále živý*, s. 9–19.

²⁷ Tamtéž, s. 17.

²⁸ Srov. Jana NECHUTOVÁ, recenze, *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity* 25, č. B23 (1976): 179. Ze specifického dogmatického pohledu se Viklefovou učení věnoval na konci 19. století samostatně pouze Antonín LENZ, *Soustava učení M. Jana Viklifa*, Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898.

²⁹ Přehled o této problematice lze nejlépe získat zejména z některých statí F. Šmahela, srov. František ŠMAHEL, „Jan Hus a viklefské pojetí univerzálií,“ *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 21–2 (1981): 49–68; týž, „Pražský spor o ‚universalia realia‘,“ *Studia comeniana et historica* 13, č. 26 (1983): 139–149.

³⁰ Srov. KAŇÁK, *John Viklef*, s. 7–40.

ků studia v Oxfordu sledujeme jeho osudy přes vstup do služeb Johna Gaunta, vévody z Lancasteru, až k prvním střetům se středověkou církevní institucí. Vyvrcholení jeho konfliktu s představiteli církevní hierarchie se prolíná s radikalizací jeho učení i s krizí anglického království ve chvíli lidového povstání na přelomu 70. a 80. let 14. století. Poté následuje Viklefov nucený odchod do ústraní, jeho nemoc a smrt 31. prosince 1384 na jeho faře v Lutterworthu.³¹ Doba Viklefova konfliktu s církevní autoritou je ovšem zároveň nejpłodnějším obdobím jeho literární činnosti. Od zpracovávání filozofických témat, zaměřených zejména k ontologickým otázkám, přechází Viklef k tématům teologickým. Zúročuje zde i svá starší pojednání etická, zabývající se spravedlivou vládou, a přes kritickou analýzu středověké církve směřuje v radikálním uchopení tématu eucharistie definitivně za hranici pravověří oficiální dobové teologie. Přitom klade stále větší důraz na svědectví Písma svatého.³²

Následující tři kapitoly pojednávají o Viklefově odkazu – lolardství.³³ Od počátků náboženského hnutí lolardů v 80. letech 14. století, jehož šířiteli byli bez Viklefova vlastního přímého přičinění zprvu jeho oxfordští žáci a příznivci, nás Kaňákův výklad dovede až k roku 1414, kdy král Jindřich V. třicet let po Viklefově smrti rozdrtil ozbrojené lolardské povstání Johna Oldcastla, lorda z Cobhamu. Poté následuje přehled lolardského hnutí v Londýně i ve středozápadní oblasti Anglie v období od potlačení Oldcastlova povstání až do počátku 16. století. Devátá kapitola se pak zabývá hnutím lolardů ve Skotsku ve zhruba stejném období.

Poslední tři kapitoly první části Kaňákovy knihy³⁴ mapují ohlas viklefismu v Čechách s důrazem na cesty, kterými učení Jana Viklefa pronikalo do českých zemí, a s popisem tvrdosti postojů, jež zaujímal církevní autorita v Husově procesu, protože byla vázána svým dřívějším odsouzením Viklefových nonkonformních tezí. Jedenáctá kapitola zde prohlubuje již dříve Kaňákem zpracované téma vztahu Viklefových a Husových teologických názorů. Ačkoliv desátá a jedenáctá kapitola především pouze shrnují dříve známé výsledky husovského bádání,³⁵

³¹ Město Lutterworth se nachází ve střední Anglii. V jeho blízkosti se nalézá velkoměsto Birmingham či město Coventry, známé z období druhé světové války jako cíl totálního bombardování nacistů.

³² Srov. KAŇÁK, *John Viklef*, s. 26–30.

³³ Srov. tamtéž, s. 41–63.

³⁴ Srov. tamtéž, s. 64–99.

³⁵ Srov. Jaroslav ERŠIL, zpráva, *Český časopis historický* 22, č. 3 (1974): 440.

jedná se o velmi užitečné a přehledné shrnutí. M. Kaňák zde navázal na své starší hodnocení a doplnil:

Viklef a Hus ... jeden druhého nezastiňuje, nýbrž dějinně dotváří a dokresluje! Hus by asi nebyl býval bez Viklefa dospěl do svého stupně myšlenkové zralosti a rozhodnosti a naopak Viklef by asi nebyl býval bez Husa dosáhl své evropské proslulosti.³⁶

Po tomto hodnocení ještě následuje Kaňákův výklad o jiných, tzv. českých viklefistech: o M. Stanislavovi ze Znojma, M. Štěpánovi z Pálče, Jeronýmovi Pražském a Jakoubkovi ze Stříbra. Celá závěrečná kapitola prvního dílu je pak věnována obsáhlému přehledu viklefovské literatury doma i v zahraničí.

Druhý díl knihy M. Kaňáka je zasvěcen překladům vybraných částí z děl Jana Viklefa. Jednotlivé traktáty nejsou seřazeny chronologicky, nýbrž se zřetelem k postižení hlavních žánrů Viklefových textů a s cítem pro odstupňování jejich pořadí z hlediska pozvolného pronikání do systému Viklefova učení. Každá ukázka je opatřena krátkým vysvětlujícím úvodem.

První ukázkou tvoří spis *Dialog, čili Hádání Pravdy a Lži* z roku 1382. Viklef zde rozvinul téma pravdy s výrazným christologickým akcentem.³⁷ Druhá ukázka pochází z Viklefovy *Sumy o jsoucnu* ze 70. let 14. století, jež byla jádrem Viklefovy *Sumy filosofické*. Ontologická tematika zde byla východiskem jeho následných teologických úvah.³⁸ Třetí ukázka uvádí soubor překladů několika typických polemických spisů Johna Viklefa s teologickými náměty. Jedná se o traktát *O bezpodstatných předvoláních*, který vznikl v posledním roce Viklefova života jako jeho reakce na předvolání k soudu před papeže Urbana VI. Viklef zde propracoval své starší teze o církevní autoritě, podřízené kategorii Božího zákona.³⁹ Další traktáty *O protikladnosti dvou pánů*⁴⁰ a *Kruciáta*⁴¹ se zaměřují kromě jiného i na apokalyptické téma Antikrista. Šestá ukázka sdružuje několik Viklefových komentářů k textům Starého i Nového zákona.⁴² Jeden z těchto

³⁶ KAŇÁK, *John Viklef*, s. 81.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 102–112.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 113–131.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 132–143.

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 144–156.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 158–180.

⁴² Srov. tamtéž, s. 182–198.

komentářů se zabývá eucharistickou problematikou a rozvíjí pro Viklefa typický motiv vztahu znamení a skutečnosti, která je jím označena.⁴³ Poslední sedmá ukázka předvádí Viklefovou vyzrálou argumentaci z oboru fundamentální teologie, pocházející z jeho pozdního díla *Triologus*.⁴⁴ Překlady Viklefových textů připravil M. Kaňák ve spolupráci s farářem Karlem Červeným.⁴⁵

Třetí díl⁴⁶ Kaňákovy monografie obsahuje poznámkový aparát, vztahující se k předchozím dvěma částem knihy, a obrazovou přílohu, zachycující ukázky z dobových opisů Viklefových děl či místa spjatá s jeho působením.

Popis práce M. Kaňáka jako církevního historika by nebyl úplný bez připomínky jeho popularizační přednáškové činnosti, kterou rozvíjel ruku v ruce s prací badatelskou a publikační. Tato rozsáhlá přednášková činnost byla určena jak domovské církvi prostřednictvím prezentace základního výzkumu husitství a jeho pozdějších ohlasů, tak i ekuméně prostřednictvím přesahu k dějinám ostatních reformačních církví. Ve zprávách o činnosti Katedry církevních dějin se opakovaně objevují odkazy na přednášky, které M. Kaňák vykonal v pražských i mimopražských náboženských obcích, a na exkurze pro církevní veřejnost, které vedl například po pražských památkách z doby husitské či po pražských hřbitovech, kde sledoval hroby významných osobností veřejného i kulturního života. Katedra též prezentovala svoji práci na veřejných schůzích, konaných zpravidla jednou měsíčně kromě letních prázdnin v tehdejší sídle bohoslovecké fakulty v Praze-Dejvicích. Schůze navštěvovali jednak studenti teologie, jednak zájemci z řad církevní veřejnosti z celé republiky.

Všechny schůze byly uzavírány odborným referátem vedoucího katedry a doplňovány vždy ukázkami nové literatury, fotografií, prohlídkou starých tisků i rukopisů, které vedoucí katedry přinášel na doplnění svých výkladů a zájemcům z vlastní knihovny půjčoval k dalšímu studiu.⁴⁷

⁴³ Srov. tamtéž, s. 197–198.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 201–211.

⁴⁵ Překlady byly celkem dobře hodnoceny s některými připomínkami; srov. NECHUTOVÁ, recenze, *SPFFBU* 25, B 23 (1976): 179.

⁴⁶ Srov. KAŇÁK, *John Viklef*, s. 215–233 a 8 reprodukcí.

⁴⁷ Přehledy o činnosti Katedry církevních dějin na Husově fakultě v Praze za léta 1953–1954, 1954–1955, viz Osobní pozůstalost M. Kaňáka, Katedra dějin Husovy fakulty, ve vlastnictví autora tohoto příspěvku. Srov. též s článkem Miloslava KAŇÁKA, „Deset let Husovy československé bohoslovecké fakulty,“ *Náboženská revue* 31 (1960): 241–249.

Katedrová práce pak programově vedla zúčastněné posluchače k předávání získaných znalostí příslušným odborným diecézním grémiím⁴⁸ i k jejich využívání při práci v jednotlivých náboženských obcích.

ZÁVĚR

Pokusíme-li se nyní o shrnutí Kaňákova díla, pak musíme zdůraznit nejen šíří jeho badatelských zájmů, vzhled do období českého národního obrození, jeho přínos k bádání o šíření modernismu, výzkum počátků Církve československé (husitské), zasvěcený pohled na osobnosti českých předchůdců M. J. Husa – Tomáše ze Štítného, M. Matěje z Janova a Milíče z Kroměříže – i na Husova anglického inspirátora M. J. Viklefa a speciální Kaňákův příspěvek k poznání loldardství,⁴⁹ ale i jeho rozsáhlou přednáškovou činnost popularizační, zaměřenou jak na prostředí domovské církve, tak i na ekumenu se zvláštním zřetelem k ostatním reformačním církvím.

Úplná bibliografie prací M. Kaňáka do roku 1976 je zpřístupněna v jubilejním tisku k jeho šedesátinám, vydaném v roce 1977.⁵⁰ Výběrovou bibliografii jeho prací nalezneme v *Theologické revue*, 1977, č. 1, 2, a 1985, č. 1. Odborná práce Církve československé husitské na poli církevních dějin i dnes sleduje směry, na které kladl profesor Kaňák již před lety důraz. Stálým tématem zůstává nejen nalézání souvislostí mezi českou reformací a dlouhou světovou reformační vlnou v rámci medieva-listického bádání, ale i hledání zdrojů novodobého českého reformního teologického myšlení zejména na spojenci se světovým modernismem.⁵¹

---

⁴⁸ Do současnosti pracuje na podobných principech například Literárně historický odbor Diecézní rady pražské.

⁴⁹ Srov. František ŠMAHEL, „Miloslav Kaňák († 24. 1. 1985),“ *Husitský Tábor* 8 (1985): 421.

⁵⁰ Srov. Václav Kadeřávek, *60 let profesora ThDr. PhDr. Miloslava Kaňáka: Životopisná črta se soupisem jeho prací*, Praha 1977, s. 15–57. Přirozeným prostorem pro publikování Kaňákových odborných studií i popularizačních článků byla periodika Církve československé (husitské) – *Theologická revue*, *Český zápas* a kalendář *Blahoslav*. Řadu studií též vydal cizojazyčně v časopisech *Acta Comeniana*, *Standpunkt* a *Modern Churchman*.

⁵¹ Srov. Bohdan KAŇÁK, „Prof. M. Kaňák by se dožil devadesáti let,“ *Český zápas* 87, č. 8 (2007); Jan Blahoslav LÁŠEK, „Miloslav Kaňák zemřel,“ *Křesťanská revue* 52, č. 8 (1985).

**Miloslav Kaňák as Church Historian, Husitologist
and Expert on the Life and Works of the English Reformer John Wycliffe**

Keywords: the Reformation; the Lollard Movement; the Hussite Movement; John Wycliffe; Jan Hus; the Czechoslovak Independent Hussite Church; the Modernist Movement

Abstract: Miloslav Kaňák (1917–1985) was a Professor at the Jan Hus Czechoslovak Theological Faculty of Prague. M. Kaňák was appointed head of the department of history there in 1950 and worked there until 1981. He pursued his interest in five areas: general history, the period of the National Revival in Bohemia, the Modernist movement of Czech Catholic clergymen, the beginnings of the contemporary Czechoslovak Independent Hussite Church as well as the history of the Medieval Hussite period with special attention to its roots. The paper also pays deeper attention not only to the circumstances of the origin, but also the content of Kanak's monograph on the English reformer John Wycliffe. The main result of Kanak's study of this issue was the book: *John Wycliffe: The Life and Work of the English Hus Predecessor* which was published in Prague in 1973. The book includes an interpretation of the life and writings of Wycliffe and deals with the reception of Wycliffe's doctrine in Bohemia. The author also discusses the Lollard Movement in England.

PhDr. Bohdan Kaňák, Ph.D.
Ředitel SOKA Olomouc
U Husova sboru 10
771 10 Olomouc
b.kanak@ol.archives.cz